

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ АБІТУРІЄНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ

У статті висвітлено сутність поняття готовності абітурієнтів до навчання у ВНЗ. Зазначено, що готовність до навчання у ВНЗ може розглядатися як складна інтеграційна якість особистості, яка формує професійну спрямованість і здатність до адаптації в нових умовах навчання. Розглянуто, в якій саме мірі в особистісному плані старшокласники виявляються готові до вступу у ВНЗ та навчання в ньому. Виділено структурні компоненти готовності абітурієнтів до навчання у ВНЗ.

Ключові слова: абітурієнт, готовність до навчання, категорія, компонент, структура.

Вибір, вступ і успішне навчання у ВНЗ вимагають від молодшої людини чітко вираженої суб'єктної мети. Здійснити й реалізувати цю мету можна тільки, будучи до цього готовим, володіючи певними особистісними якостями, досвідом і навичками. Актуальність і доцільність цього педагогічного дослідження підтверджується тим, що сучасний стан старшої школи характеризується значною неоднорідністю в рівні підготовки абітурієнтів, які викликані психологічними, соціальними, демографічними та іншими змінами, що відбуваються в суспільстві.

Дослідження проблеми готовності абітурієнтів до вступу у ВНЗ ведуться в різних напрямках: розробляють питання ранньої профільної підготовки старшокласників (Г. Бокарева, Є. Ібрагімова, Ю. Ткач, В. Успенський та ін.); виявляють дидактичні умови формування готовності старшокласників до вибору професії та продовження навчання в системі безперервної освіти (Ю. Бабанський, А. Беляєва, Н. Бугакова, Г. Мухаметзянова та ін.); вивчаються сутність та особливості навчальної діяльності школярів і студентів (Т. Габай, С. Гапонова, Б. Гершунський, А. Деркач, Л. Нічуговська, В. Ляудіс, П. Підкасистий та ін.); вивчають умови психологічної допомоги абітурієнтам вишів (Є. Конєва, В. Кукушкін та ін.); розробляють тести й тестові технології з оцінювання якості знань учнів та студентів (В. Аванесова, О. Барановської, В. Беспалька, І. Булах, Н. Буринської, А. Верхоли, К. Інгенкампа, В. Кадневського, С. Калаур, А. Майорова, О. Масалітіної, Б. Мокіна, Ю. Романенко, С. Шишова та ін.) тощо.

Мета статті – проаналізувати поняття готовності й визначити структурні компоненти готовності абітурієнтів до навчання у ВНЗ.

Інтенсивні зміни в соціально-економічній, соціокультурній, нормативно-правовій законодавчій ситуації визначають соціальне замовлення на концептуальне оновлення змісту, форм і методів навчання, а також на визначення умов, у яких відбувається процес навчання: матеріальних, науко-

во-педагогічних тощо. Однак наукові знання не беруть до уваги будь-які розшарування випускників загальноосвітньої школи – ні за рівнем підготовки, ні за соціальними умовами, ні за їх можливостями. Тому необхідна науково обґрунтована траєкторія підготовки абітурієнтів, яка веде до загальної перспективної цілі: формування готовності абітурієнта до навчання у ВНЗ.

Реалізація цієї мети значною мірою ускладнюється у зв'язку з бажанням отримати вищу освіту різними за структурою та складом соціальними групами населення і швидкими змінами самого соціуму. Для того, щоб правильно спроектувати процес готовності абітурієнтів до навчання, а потім і керувати таким складним процесом, необхідно виокремити основні компоненти готовності до навчання у ВНЗ.

Поняття “готовність” є достатньо вивченим в сучасній психолого-педагогічній літературі. У загальному вигляді “готовність” являє собою синтез психологічних феноменів, таких як настрої людини перед здійсненням діяльності, внутрішня позиція особистості, підготовленість до діяльності.

У наукових знаннях досить широко висвітлена така якість особистості, як готовність до діяльності, зокрема професійної (Г. Бокарева, Н. Бугакова, А. Громцева, Е. Леванова, А. Маркова та ін.). При цьому готовність вони розглядали і як психічний феномен особистості, і як соціальне явище, що визначає активність людини в реальних умовах його існування і функціонування. Особливістю цих наукових досліджень є розгляд деяких аспектів особистісно-інтелектуального компонента у вивченні цілісного виховання особистості. Ними відзначалося, щоб ефективно керувати процесом учіння й розвитком розумових здібностей студентів у навчанні, треба враховувати внутрішні умови розвитку особистості та індивідуальну своєрідність кожного студента.

Готовність загалом – це положення підготовленості, у якому організм налаштований на дію або реакцію [7]. У стані готовності людина отримує користь з деякого досвіду. Цей стан допомагає успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід і свідомо регулювати свою поведінку.

У сучасному суспільстві все більше значення надається якості освіти. При цьому на результативність вищої освіти – якість підготовки професіонала – має важливий вплив потенціал абітурієнта і його володіння необхідними знаннями для успішного навчання у ВНЗ. Для успішного навчання в подальшому абітурієнта необхідна побудова адекватних реальності теоретичних моделей, що дають змогу співвідносити шкільне навчання і навчання у вищому навчальному закладі.

Система оцінювання (ЗНО) готовності абітурієнтів до отримання освіти за обраною спеціальністю дає змогу визначати лише наявні у них знання, вміння і навички на момент вступу до ВНЗ. У ній недостатньо оцінюються особистісні компоненти абітурієнта, такі як мотивація до оволодіння конкретної спеціалізації, її інтелектуальні та творчі здібності, особливості пам'яті тощо. Недостатня вивченість впливу комплексу вказаних властивостей абітурієнта на його навчання у вищій ускладнює навчання у ВНЗ.

При цьому в центрі уваги дослідників опиняються різні аспекти готовності. Найбільш розробленим є питання готовності до навчання у школі. Стосовно випускників школи використовується також поняття готовності до подолання труднощів при здійсненні своїх життєвих планів, дослідження якого стає особливо актуальним у зв'язку зі складними перетвореннями, що відбуваються в сучасному суспільстві. Готовність є одним із показників розвитку і становлення особистості, яка визначається як власність особистості і має багатоплановий, динамічний характер.

Вимоги суспільства та ринку праці до сучасної молоді ставлять їх у ситуацію вибору професії досить рано. Раніше система загальної середньої освіти була побудована так, що прийняття рішення можна було відкласти до закінчення школи. Сьогодні, у зв'язку з інтенсивною модернізацією системи шкільної освіти, нагальна необхідність визначитись з вибором професії виникає вже в 9 класі, а в 10 класі починається спеціалізована профільна підготовка до вступу у ВНЗ, підготовка до ЗНО з профілюючих предметів, які забезпечують можливість вступу. Водночас актуальними для школярів залишаються вікові потреби: спілкування з однолітками, пошук себе. Таким чином, не реалізувавши до кінця потреби підліткового віку, суб'єкт потрапляє в складну критичну ситуацію вибору професії, яку не завжди готовий подолати конструктивно й реалізувати свій усвідомлений вибір.

С. Рубінштейн подає готовність як установку особистості. “Установка особистості, – пише С. Рубінштейн, – це зайнята нею позиція відповідно до поставлених цілей і завдань, що відображається у вибірковій мобілізованості й готовності до діяльності, яка спрямована на їх реалізацію... Утворення установки допускає входження суб'єкта в ситуацію і прийняття їм завдань, які в ній виникають, вона залежить від розподілу того, що суб'єктивно значуще для індивіда” [6].

Аналіз концепції готовності у працях Л. Божович показує, що під внутрішньою позицією вона розуміє єдину систему реально діючих мотивів відносно навколишнього середовища, самосвідомості, а також ставлення до себе в контексті навколишнього середовища. “...Наявність у підлітка стійких особистісних інтересів робить його цілеспрямованим, а отже, внутрішньо більш зібраним і організованим” [1].

Старші підлітки переважно обирають ті види діяльності, в яких вони досягнули певного прогресу. Це свідчить про спробу направити свою зацікавленість у ту сферу діяльності, де вони мають певні досягнення, і тому можливий подальший прогрес. Крім внутрішньої позиції і пов'язаної з нею довільної саморегуляції поведінки, важливою складовою готовності до діяльності є загальні можливості суб'єкта, його знання, вміння, досвід. Насамперед, вміння й досвід суб'єкта визначають ефективність і успішність виконання діяльності.

У сучасній психологічній науці інтелектуальні можливості особистості частіше за все трактують як розумовий розвиток, який залежить як від дозрівання органічної основи, що створює початкові умови розвитку, так і від

умов суспільного досвіду. Згідно з Л. Виготським [2], найзначущим є співвідношення рівня підготовки й розвитку суб'єкта до того рівня вимог, які необхідні суспільству. Такі вимоги в сучасній науці представлені соціально-психологічним нормативом. Так, наприклад, К. Гуревич характеризує соціально-психологічний норматив школярів як сукупність конкретизованих вимог навчальної програми, які висуюють до них на певному етапі навчання [5].

Таким чином, у структурі готовності до діяльності можна виділити два основні компоненти – особистісний (внутрішня позиція суб'єкта) й операційний (довільна саморегуляція діяльності, розумовий розвиток і досвід).

Крім того, в різних аспектах готовності можна виділити специфічні компоненти, які залежать від особливостей ситуації, в якій перебуває суб'єкт. Так, наприклад, Н. Нижегородцева і В. Шадриков у структурі готовності до навчання у школі виділяють п'ять блоків важливих навчальних якостей: особистісно-мотиваційний, прийняття навчального завдання, уявлення про структуру діяльності, інформаційний, управління діяльністю [4].

Згідно з С. Кусакиною, готовність до навчання у ВНЗ – це налаштування на навчально-професійну діяльність, яке дає змогу суб'єкту прийняти навчальне завдання і свою нову роль, ідентифікуватися з результатом майбутньої діяльності і мобілізувати свої ресурси для успішного навчання у виші. Розглядаючи готовність до навчання у ВНЗ, С. Кусакіна включає в її структуру мотиваційно-професійний, когнітивно-темповий і вольовий компоненти [3].

Процес формування готовності до будь-якого виду діяльності є дуже складним і кропітким. Він полягає у виділенні структурних компонентів готовності, критеріїв визначення рівня готовності, виборі компонентів і показників готовності. Під готовністю абітурієнта до навчання у ВНЗ розуміємо передумову ефективності його діяльності в межах університету.

Виходячи з таких уявлень, на нашу думку, готовність до навчання у ВНЗ можна охарактеризувати як системний підхід і запропонувати таку модель: структурні компоненти готовності абітурієнта до навчання у ВНЗ (рис. 1):

- мотиваційний компонент – внутрішня позиція, яка включає в себе професійно орієнтовані інтереси, нахили, уподобання, цінності молодшої людини (інтерес до навчальної діяльності й позитивне ставлення до майбутньої професії);
- рефлексивний компонент, що передбачає, насамперед, розуміння того, що абітурієнт хоче і чого може реально досягти, критичність до оцінювання своїх можливостей і розуміння особистої відповідальності за події свого життя (усвідомлювати життєві цілі й направляти себе на їх досягнення, вирішувати життєві проблеми);
- емоційний компонент, який характеризує ставлення суб'єкта до вибору професії, емоційне прийняття цієї ситуації, позитивне ставлення до діяльності (емоційно-вольові особливості особистості та вміння саморегуляції, прагнення виявляти пізнавальну ініціативу, управляти своєю діяльністю);
- саморегуляційний компонент – вміння ставити ціль, планувати діяльність за вибором професії, можливість приймати обґрунтовані рішення,

шукати необхідну інформацію (здатність робити усвідомлений вибір, проявляти активність і нести відповідальність);

– соціально-психологічний компонент виявляється як внутрішня налаштованість студента на певну поведінку при виконанні навчальних і трудових завдань, установка на активні й доцільні дії під час навчання (бажання навчатися у виші за обраною професією, бути студентом, виконувати обов'язки відповідно до нового статусу);

– знаннєвий компонент, який охоплює рівень розумового розвитку, а також спроможність навчатися, що характеризує підготовленість абітурієнта до засвоєння вузівських програм (працювати з літературою, конспектувати, знаходити інформацію, готувати доповіді й реферати, планувати та здійснювати прості експерименти тощо).

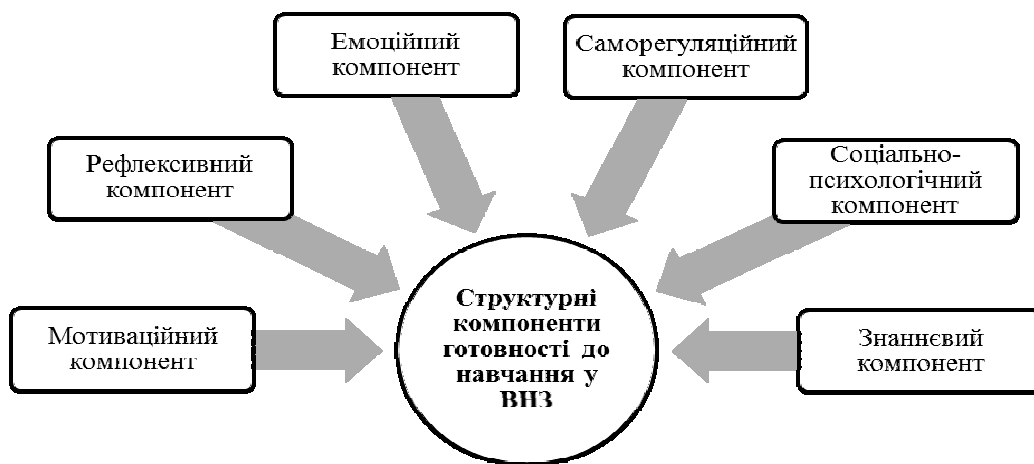

Рис. 1. Структурні компоненти готовності абітурієнта до навчання у ВНЗ

Висновки. Проведений аналіз підтверджує багатоплановість досліджень поняття готовності та водночас підкреслює значущість застосування різних підходів до формування готовності абітурієнта до навчання у ВНЗ, що дає змогу виділити різні структурні компоненти готовності. Запропонована структура готовності абітурієнта до навчання у ВНЗ, яка відображає його здатність до навчання, інтеграцію до нових умов і призначена для успішної адаптації у ВНЗ. Вона сприятиме розвитку особистості як суб'єкта навчання, який усвідомлює свої потреби, мету, завдання навчально-пізнавальної діяльності і мобілізує свої ресурси для успішного навчання.

Список використаної літератури

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. Избранные психологические труды / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. – Москва ; Воронеж, 1997. – 349 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Кусакина С. Н. Готовность к обучению в вузе как психологический феномен : автореф. ... дис. канд. психол. наук / С. Н. Кусакина. – Москва, 2009.
4. Нижегородцева Н. В. Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе / Н. В. Нижегородцева, В. Д. Шадриков. – Москва : Владос, 2001. – 256 с.

5. Психологическая диагностика / под ред. М. К. Акимовой, К. М. Гуревича. – Санкт-Петербург : Питер, 2007. – 652 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 712 с.
7. Формування у студентів навичок спілкування зі школярами // Питання психології. – № 6. – 1990.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016.

Мурашкова В. П. Структурные компоненты готовности абитуриентов к обучению в вузе

В статье идет речь о понятии готовности абитуриентов к обучению в вузе. Готовность к обучению в вузе может рассматриваться как сложное интеграционное качество личности, формирует профессиональную направленность и способность к адаптации в новых условиях обучения. Рассмотрены, в какой именно степени в личном плане старшеклассники оказываются готовы к поступлению в вуз и обучению в нем. Выделены структурные компоненты готовности абитуриентов к обучению в вузе. Функциональная структура готовности к обучению в вузе отражает настрой абитуриента на учебно-профессиональную деятельность и предназначена для успешной адаптации и обучения в вузе.

Ключевые слова: абитуриент, готовность к обучению, категория, компонент, структура.

Murashkoska V. Structural Components of Readiness of Students to Study in the Universities

This article is about the concept of readiness of students to study at the universities. In modern society, more and more is important the quality of education. The relevance and feasibility problems of readiness of students to join the university confirmed that the current state of high school is characterized by considerable heterogeneity in the level of training entrants that are caused by psychological, social, demographic and other changes taking place in society. Willingness to learn in high school can be considered as a complex integration of the individual quality that forms professional orientation and ability to adapt to new conditions of learning. Considered in what extent in personal terms, high school students are prepared for entry into universities and training in it. Readiness is one of the indicators of development and identity formation, which is defined as a property of the individual and is multi-faceted, dynamic character. The structural components of readiness of students to study at universities were represent at this article. The functional structure of readiness for training at the university reflects the mood of the matriculant on the educational and professional activities, and is designed for successful adaptation and learning at universities. The successful applicant further study is needed construction of adequate theoretical models of reality that allow to relate teaching and learning in higher education. The analysis confirms the diversity concept of readiness for studies, and at the same time highlights the importance of various approaches to formation of readiness of entrants to teaching at the university, which allows to allocate various structural components of readiness, and realize all the stages of forming techniques readiness.

Key words: willingness to learn, category, component, concept, structure.